

Cezary Obracht-Prondzyński

Noty wydawnicze

Acta Cassubiana 9, 265-298

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Cezary Obracht-Prondzyński

Noty wydawnicze

Vitor Indio Kozłowski, *Estes imigrantes entre outros. Imigração Polonesa na Serra Gaúcha*, Bento Gonçalves – RS 2003, ss. 422

Z opóźnieniem, ale warto odnotować dokumentacyjną pracę wydaną w Brazylii, napisaną po portugalsku, a poświęconą pierwszym imigrantom z Polski na południu Brazylii. Przybyli oni w 1875 roku z okolic Chojnic, Łęga, Czerska, Starogardu Gdańskiego, Czarnej Wody, Świecia, Tucholi i spod Gdańska. Choć zapisani byli jako „Prusacy”, wszędzie deklarowali się jako Polacy. Książka składa się z 37 części, właściwie miniopracowań poświęconych miejscom osiedlenia, kaplicom, kościołom i parafiom, wokół których skupiała się polska grupa (podaje wykazy parafian, stąd mnóstwo tu nazwisk, co na pewno zainteresować powinno genealogów i badaczy rodzinnych dziejów). Autor pisze też nieco o specyfice sytuacji politycznej i etnicznej Pomorza pod panowaniem pruskim, tak aby czytelnikom brazylijskim wyjaśnić, kim byli ci osadnicy. Sporo tu też rodzinnych zdjęć, kopii różnego rodzaju dokumentów itd.

Adam Musiałowski, *Walery C. Amrogowicz (1863–1931). Pasja życia. Kolekcja numizmatyczna*, Toruń 2004, wyd. Muzeum Okręgowe w Toruniu, ss. 195

Niewiele ciągle mamy opracowań poświęconych pomorskim kolekcjonerom. A W. Amrogowicz był jedną z ciekawszych postaci, pamiętanych najczęściej z racji jego konfliktu z Aleksandrem Majkowskim, któremu zresztą bardzo pomógł. Publikacja ta jest katalogiem zbiorów numizmatycznych Amrogowicza. Ale rozpoczyna się obszernym szkicem biograficznym mu poświęconym oraz prezentującym losy jego kolekcji (co ważne wszystko jest także w wersji anglojęzycznej). Potem następuje przedstawienie katalogu, uporządkowanego geograficznie w zależności od miejsca pochodzenia monet. Katalogowi towarzyszą liczne ilustracje monet, bibliografia, indeks osobowy.

Petr Lozoviuk, *Evropská etnologie ve středoevropské perspektivě*, Pardubice 2005, wyd. Univerzita Pardubice, ss. 190

Książka przedstawiciela średniego pokolenia czeskich etnologów zajmująca się problematyką relacji między nauką, w tym przypadku etnologią, a zmianami społecznymi. W części pierwszej autor zajął się m.in. przejściem od „narodopisania” do badań etnologicznych, kwestiami metodologicznymi i możliwościami poznania oraz jego ograniczeniami. Dla czytelnika z Pomorza ciekawsza jednak jest część druga, w której zawarto studia konkretnych przypadków. Jeden ze szkiców poświęcono Kaszubom, a dokładniej omówiono przekłady Biblii na język kaszubski jako przykład etnicznej emancypacji. Zresztą odwołań do przykładów kaszubskich jest w książce więcej, a autor jest w tej tematyce dobrze zorientowany, bo swego czasu odbył staż na Uniwersytecie Gdańskim i nawiązał sporo kontaktów w środowisku kaszubskim. Jest to więc dobra kontynuacja czeskich zainteresowań kwestiami kaszubskimi.

„Mrągowskie Studia Humanistyczne”, t. 6-7, 2004–2005 (wyd. 2006), wyd. Koło Polskiego Towarzystwa Historycznego w Mrągowie, ss. 409

Podwójny numer mrągowskiego rocznika naukowego odnotować należy z jednego powodu – zawiera on bowiem materiały z sesji poświęconej Krzysztofowi Celestynowi Mrongowiuszowi, która odbyła się w czerwcu 2005 roku. Wśród 10 tekstów opublikowanych w bloku materiałów posesyjnych warto zwrócić uwagę choćby na teksty Zygmunta Szultki o badaniach Mrongowiusza nad kaszubszczyzną na Pomorzu Zachodnim, Józefa Borzyszkowskiego o roli Gdańska i Kaszub w twórczości Mrongowiusza, czy też Erwina Kruka – *Miejsce Mrongowiusza w dziejach kultury*.

Maria Budziakowska, Joyce Chyrski, *Kashub Bibliography*, Toronto 2006, wyd. University of Toronto Libraries, ss. 50

Ważne zestawienie bibliograficzne, skierowane przede wszystkim do osób poszukujących informacji o Kaszubach oraz o ich obecności w Kanadzie i USA. Autorki oparły się na pozycjach dostępnych w bibliotekach uniwersyteckich w Toronto i Warszawie. Co ciekawe, autorki odnotowują nie tylko książki i artykuły o charakterze naukowym czy popularyzatorskim, ale także filmy, literaturę piękną i strony internetowe. Dla badaczy z Polski jest to o tyle ważne opracowanie, że odnotowuje wydane w Ameryce prace poświęcone Kaszubom na tym kontynencie.

Peter Oliver Loew, *Gdańsk. Między mitami*, Olsztyn 2006, wyd. Wspólnota Kulturowa „BORUSSIA”, ss. 118

Publikacja w serii *Miniatury Borussii* wpisuje się w modny dziś nurt osobisto-naukowo-eseistycznych rozważań o specyfice, klimacie, *genius loci* „miejsc magicznych” w Europie. Takim miejscem na pewno jest Gdańsk, a autor – niemiecki historyk literatury młodego pokolenia, który spędził to sporo czasu postanawia zmierzyć się z mitem Gdańska. Wychodzi od własnych wspomnień z pierwszych spotkań z miastem i doświadczeniach życia w nim. W części drugiej zamieszcza trzy eseje o pamięci, w tym kluczowy esej pt. *Trzy mity* (a są to: niemieckość, polskość, wielokulturowość). Potem są jeszcze trzy eseje biograficzne i próba zmierzenia się z problemem odbudowy Gdańska. Choć można z wieloma opiniami autora dyskutować, jest to ciekawy przyczynek do dyskusji o tożsamości grodu nad Motławą.

Jerzy Treder, *Ceynowy i Mosbacha „Wiadomość o Kaszubach” z połowy XIX w.*; August Mosbach, *Wiadomość o Kaszubach*, Gdynia 2006, wyd. Region, Oficyna CZEC, ss. 85

Książka składa się z dwóch części. W drugiej zamieszczono krytycznie opracowany tekst z rękopisu Mosbacha z 1847 roku. A w pierwszej J. Treder szczegółowo analizuje okoliczności powstania tegoż tekstu, w tym kwestię roli Florianiana Ceynowy, na którego materiałach Mosbach się opierał.

Adam Hlebowicz, *Dziesięciu sprawiedliwych Gdańszczan – poszukiwania*, Gdańsk 2006, wyd. www.oficynaJ2P.pl, ss. 78

Gdański dziennikarz postanowił przygotować niewielką książeczkę poświęconą osobom, które mogą stać się symbolami pojednania, otwartości, mimo dzielących barier etnicznych czy religijnych. Wśród umieszczonych tu biogramów znajdziemy m.in. szkic poświęcony K.C. Mrongowiuszowi czy ks. Magnusowi Bruskiemu, rodem z Brus.

***Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze Borów Tucholskich. Stan badań i potrzeby badawcze*, red. Włodzimierz Jastrzębski, Jacek Woźny, Bydgoszcz-Tuchola 2005, wyd. Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, ss. 213**

Można by powiedzieć, że wreszcie doczekaliśmy się pracy podejmującej tematykę borowiacką wieloaspektowo. Wśród 15 zamieszczonych tu tekstów trzy dotyczą przyrody, badań geograficznych i ekologii. Następnie jest blok tekstów historycznych – od archeologii pradziejowej po okres po II wojnie światowej. Ponadto

Wanda Szkulmowska napisała tekst o kulturze ludowej, Maria Pająkowska-Kensik o *Borach Tucholskich w językowym obrazie świata*. Jest tu także tekst o kulturze muzycznej, rozwoju turystyki oraz działalności Borowiackiego Towarzystwa Kultury. W sumie jest to bardzo potrzebna i pożyteczna publikacja.

Beata Marzec, *Mniejszość niemiecka w powiecie sępoleńskim w latach 1920–1939*, Sępólno Krajeńskie 2005, wyd. FU-W „Daniel” Ewa Wierzchucka, ss. 59

Niewiele dociera na północ Pomorza wydawnictw z terenu Krajny, dlatego należy odnotować uruchomienie serii pt. *Krajeńskie Zeszyty Historyczne*. W tym tomie autorka przedstawia mniejszość w powiecie, w którym stanowiła ona najwyższy procent. W trzech rozdziałach został przedstawiony powiat u progu niepodległości, następnie warunki bytowe mniejszości oraz działalność Niemców (od kultury po działalność dywersyjną). Całość opatrzone bibliografią, licznymi danymi statystycznymi oraz ilustracjami.

Sławomir Łaniecki, *Palace, dwory i folwarki powiatu nakielskiego*, Sępólno Krajeńskie – Nakło nad Notecią 2005, wyd. Muzeum Ziemi Krajeńskiej, ss. 408

Unikatowe opracowanie prezentujące 25 majątków ziemiańskim na południowym skraju Pomorza (w tym m.in. majątek w Potulicach). Przy każdym z nich autor wyczerpująco przedstawia historię od początku powstania majątku, ich zmienne losy, rodziny, które nimi władały, opatrując wszystko zdjęciami i bibliografią. Na końcu zamieszczono kolorowe zdjęcia prezentujące te majątki.

Jan Ejankowski, *Kult Matki Bożej Piaseckiej na Pomorzu, a szczególnie na Kociewiu (o twórczych dokonaniach Księdza Prałata dr Kazimierza Myszkowskiego w ciągu ostatnich lat)*, Piaseczno 2005, ss. 139

Praca znanego kociewskiego regionalisty, animatora muzeum Ruchu Ludowego w Piasecznie. Autora przedstawia kolejno dzieje sanktuarium maryjnego w tej miejscowości, następnie prezentuje sylwetkę proboszcza ks. K. Myszkowskiego – jego pracę duszpasterską oraz restaurację kościoła, opinię o księdzu parafian i wikariuszy, jego działalność wydawniczą itd. W aneksach znalazły się informacje dotyczące odpustów parafialnych, programy sesji naukowych w muzeum piaseckim w latach 1996–2001, relacje z Przeglądów Kociewskich Zespołów Folklorystycznych itd.

Zbigniew Joskowski, *Gród Gowida. Historia wsi i parafii Gowidlino, Banino 2006*, wyd. Wydawnictwo „Rost”, ss. 223

Kolejna monografia wsi kaszubskiej. Autor w kilku rozdziałach prezentuje prehistorię tego obszaru, następnie opisuje wieś Gowidlino i otaczające ją osady. Następnie przedstawia historię parafii, mniejszości, jakie na tym terenie występowały i prezentuje sylwetki wybitnych osób związanych z tą wsią i okolicą (15 biogramów).

Joanna Wodzińska, *Rola księstwa gdańsko-pomorskiego w jednoczeniu Polski w XIII wieku*, Toruń 2006, wyd. Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 221

Książka dotyczy ważnego okresu w dziejach Pomorza i Polski oraz działań, do których zawsze odwoływali się działacze kaszubsko-pomorscy. Autorka przedstawiła w sześciu rozdziałach sytuację Pomorza w połowie XIII wieku, zagrożenia dla jego suwerenności, rządy Mściwoja II, zasięg terytorialny jego księstwa oraz konsekwencje jego działań dyplomatycznych, których efektem końcowym był układ w Kępnie w 1282 roku. Książkę zamyka bibliografia oraz aneks z genealogią książąt gdańskich. Jest też dołączona mapa pokazująca terytorialny zasięg władztwa księcia Mściwoja.

***Pro memoria. Tadeusz Bolduan (1930–2005)*, opracował Józef Borzyszkowski, Gdańsk 2006, wyd. Instytut Kaszubski, ss. 591**

Kolejny tom z serii *Pro memoria* został przygotowany na pierwszą rocznicę śmierci red. T. Bolduana. Książka składa się z siedmiu części. Pierwsza zawiera pożegnania – nekrologii i wspomnienia pośmiertne. Druga to wspomnienia napisane przez przyjaciół redaktora z myślą o tej książce. Kolejna to wybór tekstów T. Bolduana z różnych okresów jego pisarskiej drogi (na łamach „Kaszëb”, „Liter”, „Czasu” i „Pomeranii”). Część czwarta to „*owoce prac badawczych*”. W tej konwencji utrzymana jest część następną, zawierająca monograficzne opracowania dotyczące „Kaszëb” i „Liter”. Po nich następują materiały ze spuścizny T. Bolduana – dedykacje, listy i wiersze Alojzego Nagla oraz niepublikowane teksty bohatera książki. Całość kończą posłowie i aneks, zawierający fragment bibliografii T. Bolduana i jego życiorys własny.

Wiesław Brzoskowski, *Z dziejów Pogódek, Jaroszew i Koźmina*, Skarszewy 2006, nakładem autora, ss. 248 + 15 nlb

Estetycznie wydany tom historycznych studiów poświęconych dziejom trzech wsi z pogranicza Kaszub i Kociewia. Autor rozpoczyna od archeologii, potem pisze o sprowadzeniu do Pogódek cystersów, o pogódzkiej parafii i kościele, o folwarku.

Następnie prezentuje dzieje wsi pod pruskim zaborem, w okresie międzywojennym, w czasie wojny i po jej zakończeniu. Znalazło się też miejsce na przedstawienie „ludzi z pasją”. Całość kończy bibliografia oraz dość bogaty aneks kolorowych zdjęć (zresztą cała praca jest wyposażona w liczne ilustracje).

Stupsk i Pomorze w rysunku i grafice Rudolfa Hardowa. Katalog wystawy, Kluki 2006, wyd. Muzeum Wsi Słowińskiej, ss. 53+25 nlb

Bardzo interesujący katalog (dwujęzyczny) poświęcony jednej z ciekawszych postaci w pomorskim świecie artystycznym. Tekst Isabel Sellheim przybliży postać artysty. Następnie zamieszczono wykaz prac umieszczonych na wystawie. Najważniejsze jednak, że dodano bogaty aneks ilustracyjny, pokazujący dokonania Hardowa. Przeglądając jego szkice, można wczuć się w dawny klimat kulturowy nadmorskiej krainy, z którego już tak niewiele zostało.

Leon Stoltmann, Stanisław Frymark, Ryszard Stoltmann, *Stoltmanowô Klëka. „Zeszyty rodu Stoltmann”, nr 1, Kartuzy 2006, ss. 48*

Kolejny przykład rodzinnych materiałów, tak modnych na Kaszubach i Pomorzu. Autorzy przedstawiają herb rodowy, informują o przebiegu rodzinnego sejmiku w Leśnie, dają nekrolog Leona Stoltmanna, piszą o gościach z USA itd. W sumie jest to ciekawe rodzinne *silva rerum*.

Boże Męki, kapliczki i krzyże przydrożne gminy Cekcyn, Cekcyn 2006, wyd. Stowarzyszenie na Rzecz Ocalenia Śladów Przeszłości w Gminie Cekcyn „Światło”, ss. 93

Kolejna praca prezentująca małą architekturę sakralną Pomorza. Zestawiono tu w sumie kilkadziesiąt przykładów tej architektury, opatrując je opisem i ilustracją. W drugiej części zaprezentowano dzieje parafii na terenie gminy Cekcyn (czyli w Cekcynie, Iwcu i Zdrojach).

Daniel Pater, Patryk Tomaszewski, *Od morza jesteście... Świadomość pomorska w myśli i działalności akademickiego ruchu korporacyjnego w Polsce w czasach II Rzeczypospolitej, Toruń 2006, wyd. Interdyscyplinarne Koło Naukowe Doktorantów UMK, ss. 147*

W gruncie rzeczy to niemal pionierskie opracowanie poświęcone pomorskim korporacjom. I choć nie jest to wyczerpująca monografia naukowa, to i tak warto do niej sięgnąć. Autorzy przedstawiają najpierw zarys historii ruchu korporacyjnego.

Następnie prezentują pomorskie korporacje w środowiskach poznańskim, warszawskim, gdańskim, lubelskim. Potem piszą o Akademickim Związku Morskim i jego relacjach z korporacjami. Podejmują też refleksje nad świadomością pomorską w myśli ruchów korporacyjnych. Jest tu także aneks z biogramami wybranych korporantów, metryki korporacji, zdjęcia, bibliografia i indeks osobowy.

***Źródła do kaszubsko-polskich aspektów dziejów Pomorza Zachodniego do roku 1945*, red. Bogdan Wachowiak, t. 1: *Pomorze Zachodnie pod rządami książąt plemiennych i władców z dynastii Gryfitów (990–1121–1637–1648/1653)*, wydał Zygmunt Szultka, ss. 748, t. 2: *Pomorze Zachodnie w państwie brandenbursko-pruskim (1653–1815)*, wydał Zygmunt Szultka, ss. 584; t. 3: *Pomorze Zachodnie w XIX w. i początkach XX stulecia (1815–1918)*, wydał Włodzimierz Stępiński, ss. 664; t. IV: *Pomorze Zachodnie w okresie od traktatu wersalskiego po klęskę III Rzeszy w 1945 r.*, wydał Edward Włodarczyk, ss. 422, Poznań-Gdańsk 2006, wyd. Wydawnictwo Poznańskie, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie**

Blisko dwa i pół tysiąca stron materiałów źródłowych dokumentujących kaszubskie i polskie losy Pomorza Zachodniego! Każdy tom poprzedzony został wstępem, w którym pokrótce przedstawiono sytuację w regionie w okresie, którego tom dotyczy (po polsku i niemiecku). A potem następują setki dokumentów, pisanych w różnych językach – łaciną, po niemiecku, po polsku... Dotyczą one wszystkich sfer życia: stosunków etnicznych, życia religijnego, skomplikowanych relacji politycznych... Każdy tom opatrzone regestem dokumentów i źródeł, indeksem osobowym i geograficznym. Słusznie edycja ta została nagrodzona podczas Targów Książki Kaszubskiej i Pomorskiej w Kościerzynie, bo jest nie tylko kopalnią materiałów dla badaczy, ale też... wielkim dla nich ułatwieniem!

***Z dziejów stosunków kaszubsko-czeskich. Korespondencja Aleksandra Majkowskiego z Antonínem Frintą 1912–1935*, opracował Dariusz Szymikowski, Gdynia 2006, ss. 50**

We wstępie D. Szymikowski omawia okoliczności nawiązania kontaktów między A. Majkowskim a czeskim slawistą A. Frintą oraz daje notę edytorską. W części zasadniczej umieszczono czternaście listów, które między sobą wymieniły te osoby, opatrując je dwiema reprodukcjami rękopisów i zdjęciem, na którym znalazł się A. Frinta.

Andrzej Liszewski, Tadeusz Sadkowski, *Kaszubskie drewniane kościoły. Holzkirchen in der Kaschubei. Wooden Churches od Kaszuby*, Gdańsk 2006, Wydawnictwo BiT, ss. 112

Album zawierający prezentację 53 kościołów z terenu Kaszub i okolicy. Każdy obiekt doczekał się zdjęcia kolorowego, a towarzyszy im krótki opis historii, specyfiki architektonicznej, wyposażenia. Ważne, że całość sporządzona została w trzech językach, co z pewnością pozwoli na większe upowszechnienie walorów naszej architektury regionalnej, a jak pisali autorzy we wstępie – jest ona ciągle nieznaną i niedocenianą.

Jerzy Knyba, *Wspomnienia wpisane w historię małej Ojczyzny – Kaszub*, Toruń 2006, wyd. Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, ss. 148

Wspomnienia jednej z bardziej znanych postaci w Kościerzynie i na całych Kaszubach. Autor najpierw przedstawia dzieje swojej rodziny, następnie wspomina własne dzieciństwo, wojnę, naukę w Pucku i studia w Krakowie (*Kraków – moja miłość*). Najobszerniej pisze jednak o swojej pracy zawodowej i społecznej w Kościerzynie i z punktu widzenia poznania dziejów edukacji na Kaszubach i rozwoju kultury w tym regionie to fragment na pewno najciekawszy i najważniejszy. Zwraca uwagę bardzo bogata warstwa ilustracyjna i dokumentacyjna pracy, która z pewnością czyni pracę tę dodatkowo atrakcyjną w odbiorze.

***Wysiedlenia ludności kościerskiej w listopadzie 1939 roku. W relacjach świadków wydarzeń. W 67 rocznicę – pamięci żyjących i zmarłych uczestników wydarzeń Miasto Kościerzyna*, red. Krzysztof Jażdżewski, Wiesław Piwowarczyk, Marian Seyda, Rafał Słomiński, Kościerzyna 2006, wyd. Rada Miasta Kościerzyna, ss. 31**

Książka rozpoczyna się wprowadzeniem, w którym podano motywy jej wydania oraz rysem historycznym, obrazującym okoliczności przeprowadzenia akcji wysiedleńczej. A potem następują fragmenty wypowiedzi świadków i uczestników – ofiar wysiedleń (uzupełnione zostały ciekawymi fotografiami z rodzinnych archiwów). Ponieważ ciągle zbyt mała jest wiedza o wysiedleniach z Pomorza, książka ta ma poważny walor dydaktyczny.

„Zapiski Tucholskie. Rocznik Społeczno-Kulturalny”, nr 2, 2006, wyd. Miejska Biblioteka Publiczna, Borowiackie Towarzystwo Kultury, ss. 200

Tom ten ukazał się z okazji 100. rocznicy strajków szkolnych na Pomorzu i zawiera głównie materiały z sesji naukowej zorganizowanej na tę okoliczność. Ale otwiera

go bardzo ciekawy wyciąg z kroniki szkolnej w Łosinach właśnie z okresu strajku szkolnego. Oprócz tego są tu inne materiały źródłowe (np. *Ustawa kółka Śpiewu „Orfeusz” w Śliwicach*), sprawozdania, komunikaty, informacje o życiu kulturalnym itd.

Anna Kwaśniewska, *Rzemiosło garncarskie na terenie Kaszub od końca XVIII wieku do 1939 r.*, Gdańsk 2006, wyd. Instytut Kaszubski, ss. 255

Pierwsza naukowa monografia garncarstwa na Kaszubach. We wstępie autorka przedstawiła stan badań, metody i źródła, na których się oparła. Następnie w czterech rozdziałach przedstawiła cechy rzemieślnicze i ich organizację, ośrodki garncarskie na terenie Kaszub do 1939 roku, organizację pracy warsztatów i techniki produkcji i wreszcie klasyfikację wyrobów garncarskich. Całość opatrzone bibliografią, aneksami zawierającymi spisy uczniów cechów garncarskich w Skarszewach i Kościerzynie oraz słowniczkiem terminów związanych z garncarstwem. Na pewno cennym uzupełnieniem są kolorowe ilustracje najciekawszych obiektów garncarskich z terenu Kaszub i Pomorza.

***Polsko-kaszubski słownik nazw miejscowych i fizjograficznych. Polskò-kaszëbsczì słowòrz miestnëch ë fizjograficznëch miòn*, pod redakcją Andrzeja Chudzińskiego opracował zespół w składzie Edward Breza, Marek Cybulski, Jerzy Treder, Róża Wosiak-Śliwa, Gdańsk 2006, wyd. Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, ss. 151**

Książka powstała bezpośrednio w związku z nowymi regulacjami prawnymi, które umożliwiają wprowadzanie nazw kaszubskich do oficjalnej terminologii, używanej w urzędach, na drogach itd. To spowodowało, że pojawiła się potrzeba ujednoczenia zapisów poszczególnych nazw. W sumie w słowniku znalazło się 1724 nazwy miejscowości i 446 nazw obiektów fizjograficznych. Książka dzieli się na cztery części – alfabetyczny wykaz nazw miejscowych, nazw fizjograficznych, dwa indeksy kaszubsko-polskie nazw miejscowości i fizjograficznych. Ponadto jest tu wstęp wyjaśniający cel, powód i sposób przygotowania całego materiału oraz bibliografia.

„Rocznik Elbląski”. Numer specjalny, Elbląg 2006, wyd. Polskie Towarzystwo Historyczne, Oddział Elbląski, Urząd Miejski w Elblągu, ss. 367

Tom ten jest swoistym uzupełnieniem, a właściwie dopowiedzeniem do wielotomowej *Historii Elbląga*, redagowanej najpierw przez prof. Stanisława Gierszewskiego, a następnie przez prof. Andrzeja Grotha. Zawiera jedenaście artykułów

poświęconych różnym sferom funkcjonowania miasta po 1945 r. – rozwojowi gospodarczemu, urbanistycznemu, działaniom zmierzającym do rewitalizacji i odbudowy Starego Miasta, szkolnictwu, w tym także szkolnictwu wyższemu, elbląskim środowiskom twórczym, wojsku w Elblągu oraz kościołowi św. Mikołaja. W sumie jest to interesujące dopowiedzenie do istniejącej syntezy dziejów miasta osób, które współtworzyły miejską rzeczywistość w okresie powojennym.

Alina i Kazimierz Wajdowie, *Gmina Cekcyn w poszukiwaniu przeszłości. Etos i topos 700-lecia tej ziemi (1301–2001)*, Gdynia 2006, Wydawnictwo REGION, ss. 282

Publikacja ta składa się z dwóch części. Pierwsza jest właściwie próbą zarysu monografii historycznej Cekcyna od średniowiecza po koniec II wojny światowej. W drugiej zaś części autorzy prezentują sołectwa i wsie wchodzące w skład gminy Cekcyn – są to minimonografie, swoisty słownik historyczno-geograficzny. Na końcu umieszczono skromną bibliografię i indeks osobowy, z pewnością ważny dla czytelników, zwłaszcza miejscowych.

Józef Basta, *Zabytki architektury i budownictwa ziemi tucholskiej*, Tuchola 2006, wyd. Miejska Biblioteka Publiczna w Tucholi, ss. 135

Album fotograficzny zawierający zdjęcia obiektów zabytkowych z terenu powiatu tucholskiego. Dominują w nim budynki mieszkalne, ale są także obiekty sakralne (kościół, kaplice, kapliczki przydrożne), zespoły dworskie, budynki użyteczności publicznej oraz przemysłowe i inżynierskie (w tym oczywiście akwedukt w Fojtowie). Przeglądając album stwierdzić można, że to chyba w okolicy Tucholi zachowało się najwięcej na Pomorzu mieszkalnych budynków drewnianych (ale w końcu nazwa Bory Tucholskie zobowiązuje!). Album stanie się z pewnością interesującym źródłem dla badaczy historii i kultury regionu.

Tomasz Rembalski, *Dzieje osadnictwa na terenie współczesnych gmin Gdynia i Kosakowo od XIII do XV wieku*, Gdynia 2006, wyd. Muzeum Miasta Gdyni, ss. 248

Kolejna publikacja gdyńskiego historyka, dokumentująca dawne dzieje Gdyni i przełamująca stereotyp, jakoby miasto powstawało „na surowym korzeniu”. Bowiem tereny dziś zajmowane przez to miasto mają swoją długą i bogatą historię, o czym przekonuje ta publikacja. Oprócz wstępu, zakończenia, indeksów osobowego i geograficznego oraz bibliografii składa się ona z czterech rozdziałów. W pierwszym autor omawia warunki geograficzne i ślady najstarszego osadnictwa na tym

terenie. Następnie przedstawia stosunki polityczne i kościelne, a potem przechodzi do omówienia średniowiecznych dziejów osad z terenu współczesnej Gdyni i północnej części Kępy Oksywskiej (to aż 32 osady!). W ostatnim rozdziale prezentuje stosunki własnościowe, ustrojowe i gospodarcze na tym terenie (wielkość osad i ich powinności, rolę sołtysów, miejscowe rycerstwo, funkcjonowanie karczem i młynów, rybołówstwo i gospodarkę leśną).

Friedrich Lorentz, *Polskie i kaszubskie nazwy miejscowości na Pomorzu Kaszubskim. Reprint, Gdynia 2006, wyd. REGION, ss. 8+170 nlb*

Reprint wydanej w 1923 roku w Poznaniu przez Instytut Zachodnio-Słowiański pracy uznanego badacza języka kaszubskiego. We wstępie Andrzej Chudziński i Róża Wosiak-Śliwa przedstawiają okoliczności powstania pracy oraz metodę i formę zapisu przejętą przez Lorentza, który w swoim wykazie ujął 2320 nazw miejscowych z terenów nie tylko należących do Polski, ale także z części Kaszub, które były w granicach Niemiec i Wolnego Miasta Gdańska. Przy każdej nazwie polskiej dawał odpowiednik kaszubski i niemiecki oraz objaśnienie przypisujące miejscowość do powiatu. Interesująca jest też kolumna „*Jakość*”, bo przedstawia ona typ miejscowości (czy to wieś gminna, majątek ziemski, czy osada itd.). Znalazł się tu także krótki szkic biograficzny o autorze dzieła.

Władysław Szulist, *Kaszubi w Europie i Ameryce Południowej. Materiały, Gdańsk 2006, nakładem autora, ss. 79*

Kolejny zbiór opracowań znawcy problematyki kaszubskiej emigracji. Tomik składa się z dziewięciu części, poświęconych m.in. kaszubskiej emigracji w Niemczech, Włoszech, Brazylii, Australii i Nowej Zelandii, a nawet Haiti. Ponadto są tu szkice o związkach Güntera Grassa z Kaszubami, o generale Antonim Zdrojewskim, o kaszubskich migrantach w Wielkiej Brytanii (m.in. szkice o Antonim Dargasie, Bronisławie Socha-Borzestowskim czy środowisku Lecha Bądkowskiego).

Leszek Jażdżewski, *Collegium Leoninum 1872–1957. Kuźnia kaszubskiej inteligencji, Banino 2006, wyd. Wydawnictwo ROST, ss. 158*

Próba zarysu monograficznego jednego z ważniejszych zakładów wychowawczych na północy Kaszub. Autor przedstawia okoliczności powołania Collegium po kasacji zakonu franciszkanów, omawia, jakie były cele nowej placówki, jak rozwijała się w okresie panowania pruskiego, w okresie międzywojennym i w czasie wojny. Osobne dwa rozdziały poświęca także na przedstawienie warunków działalności w pierwszym okresie powojennym aż po likwidację placówki w 1957 r.

Książkę uzupełniają bibliografia i indeks osobowy oraz liczne aneksy, m.in. wykaz uczniów przyjętych do Małego Seminarium, biogramy wybitnych wychowanków, rozkład zajęć, warunki przyjęcia do seminarium itd. Całość została opatrzona licznymi fotografiami.

Stefan Rafiński, *Chełmiński słownik biograficzny*, Chełmno 2006, wyd. Muzeum Ziemi Chełmińskiej, ss. 197

Kolejny pomorski słownik biograficzny – w zamierzeniu lokalny, ale przynajmniej z powodu części biogramów osób związanych z Chełmnem, ale niezwykle zasłużonych dla Pomorza, mający wymiar ogólnoregionalny. Autor, znany miejscowy historyk i nauczyciel, wśród grubo ponad 300 biogramów zaprezentował osoby urodzone w Chełmnie oraz pochodzące spoza tego miasta, ale zasłużone dlań lub też w nim uczące się (a warto pamiętać o roli gimnazjum chełmińskiego w okresie zaborów). Znaczna część biogramów została opatrzona fotografiami.

Wojciech Skóra, *Placówka w Chojnicach. Z działalności wywiadu polskiego na Pomorzu Zachodnim w dwudziestoleciu międzywojennym*, Słupsk-Chojnice 2006, wyd. Przedsiębiorstwo Marketingowe „LOGO” na zlecenie Europejskiego Stowarzyszenia „Pomerania” w Chojnicach, ss. 247

Książka jest efektem szerzej zakrojonych badań nad strukturą i działalnością polskiego wywiadu w okresie międzywojennym. Dotyka też bardzo istotnej kwestii obecności polskiego wywiadu na Pomorzu Zachodnim, szczególnie w powiatach przygranicznych. Praca składa się z trzech części. W rozdziale pierwszym autor przedstawia działalność Ekspozytury II Biura Dowództwa Frontu Pomorskiego w 1920 roku, a w rozdziale II funkcjonowanie placówki chojnickiej w latach 1929–1933 (choć w rzeczywistości sięga znacznie dalej, przedstawiając losy polskich agentów w czasie wojny, najczęściej tragiczne). Uzupełnieniem tych informacji jest obszerny wybór tekstów źródłowych (54 dokumenty). Dla zrozumienia sytuacji na gorejącym pograniczu w tym tragicznym okresie zapoznanie się z tym zbiorem źródłowym wydaje się być niezbędne (autor przedstawia szczegółowo m.in. sprawę służby dla polskiego wywiadu ze strony Kaszubów w powiatach bytowskim i lęborskim). Całość uzupełniają bibliografia i indeks osobowy.

***Z dziejów kultury Pomorza XVIII–XX wieku*, t. 3, red. Józef Borzyszkowski, Cezary Obracht-Prondzyński, Gdańsk 2006, wyd. Instytut Kaszubski, ss. 343**

Trzeci już tom będący pokłosiem seminariów organizowanych wspólnie przez Instytut Kaszubski i Pracownię Historii Pomorza i Krajów Nadbałtyckich Insty-

tutu Historii UG. Wśród 12 zamieszczonych tu tekstów można zwrócić uwagę np. na artykuł Macieja Walkowskiego o polskich czasopismach satyrycznych w Prusach Zachodnich, Anny Kwaśniewskiej o spuściznie Józefa Gajka dotyczącej badań etnograficznych na Pomorzu czy też Krzysztofa Sławskiego o roli Bernarda Szczęsnego w kręgu twórców Zrzeszenia Kaszubskiego.

Kazimierz Ostrowski, *Kaszubskim jesteście ludem. Pół wieku Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego w Chojnicach*, Chojnice 2006, wyd. Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, Oddział Miejski w Chojnicach, ss. 127+8 nlb

Monografia chojnickiego oddziału ZK-P pióra nie tylko historyka, ale też jednego z uczestników, animatorów i liderów miejscowego środowiska zrzeszeniowego (świadka większość opisywanych tu wydarzeń, tym większy też walor tej książki). Monografia składa się zasadniczo z dwóch części. W pierwszej autor wychodzi od narodzin idei regionalnej na Kaszubach, uwypuklając wątki chojnickie. Następnie przedstawia powstanie i rozwój ZK-P w Chojnicach w poszczególnych okresach. Po prezentacji chronologicznej następuje uszczegółowienie informacji o działalności oddziału poprzez omówienie inicjatyw upamiętniających ludzi, wydarzenia i instytucje, omówienie działalności wydawniczej oraz zaprezentowanie inicjatyw środowiskowych, szczególnie cyklicznych Dni Kultury Pomorskiej. W drugiej części zawarto aneksy, a w nich wykaz władz oddziału, ewidencję członków wg stanu z początku 1966 roku, 1969 i 2006 roku oraz listę abonentów „Pomeranii” w 1979 r. Całość kończy bibliografia. Równie interesujące są liczne ilustracje zamieszczone w tekście oraz aneks zawierający kilkanaście kolorowych zdjęć na końcu książki.

***Jastarnia sercu bliska*, praca zbiorowa, Jastarnia 2006, wyd. Oddział Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego w Jastarni, Wydawnictwo „MS”, ss. 168**

Książka jest swoistym jastarnickim *silva rerum* – połączeniem wspomnień ze szkicami biograficznymi. Rozpoczyna się wstępem Antoniego Konkela, który był – jak się wydaje, bo wydawnictwo tego nie odnotowało – inicjatorem i redaktorem całości (jest też autorem większości zamieszczonych tu tekstów). Potem następuje szkic o ks. prof. Bernhardzie Häringu, teologu, który w czasie wojny służył na Półwyspie, a mieszkańcy Jastarni uchronili go przed aresztowaniem przez Rosjan. Osobom duchownym poświęcone są także następne szkice, np. ks. Wojciechowi Kossak-Główczewskiemu – kapelanowi „Daru Pomorza”, misjonarzowi ks. Antoniemu Konkelowi. Ponadto wśród 12 szkiców biograficznych autorstwa A. Konkela znalazły się, obok tych poświęconych tak znanym osobom, jak F. Lorentz czy F. Hinze, także teksty poświęcone mniej znanym osobom, które też były związane

z Jastarnią, np. pisarzowi i dziennikarzowi Jerzemu Bandrowskiemu (brat bardziej znanego Juliusza Kaden-Bandrowskiego) czy Mikołajowi Cichoszowi, pelplińskiemu rzeźbiarzowi, spod ręki którego wyszły piękne elementy z wystroju nowego kościoła w Jastarni. Jednak najciekawsze w książce są wspomnienia Róży z Kuchnowskich Konkelowej i Kurta Fredericka Konkela – przedstawicieli kaszubskiej emigracji, która osiadła w Milwaukee na Jones Island, czyli na Wyspie Jonasza.

Barbara Popielas-Szultka, *Klasztory cysterek na Pomorzu Zachodnim w średniowieczu*, Słupsk 2006, wyd. Pomorska Akademia Pedagogiczna w Słupsku, ss. 168

Wiele można by mówić o roli zakonów w średniowieczu, a szczególnie o roli cystersów. Tym razem słupska historyczka podjęła się zadania przedstawienia średniowiecznych (przedreformacyjnych) dziejów klasztorów cysterek w zachodniej części Pomorza. Praca składa się z sześciu rozdziałów. W pierwszym przedstawiono początki klasztorów – pierwsze fundacje i ich uposażenie. Kolejny rozdział zawiera informacje o rozwoju przywilejów i uposażenia, o funkcjonowaniu konwentów zachodniopomorskich (było ich sześć – w Bergen na Rugii, pod Szczecinem, w Marianowie, Wolinie, Krumminie na wyspie Uznam i Koszalinie). Następny rozdział to prezentacja patronatów parafialnych, ołtarzy, wikariatów i bractw religijnych. Ostatnie dwa rozdziały omawiają gospodarkę klasztorną oraz sytuację zgromadzeń w warunkach upowszechniającej się reformacji. Całość kończy wykaz skrótów, bibliografia i indeks geograficzny.

***Ziemie Odzyskane / Ziemie Zachodnie i Północne 1945–2005. 60 lat w granicach państwa polskiego*, red. Andrzej Sakson, Poznań 2006, wyd. Instytut Zachodni w Poznaniu, Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku, ss. 431**

Książka zawiera materiały z sesji poświęconej 60. rocznicy włączenia Ziemi Zachodnich i Północnych w granice Polski. Znalazło się tu 18 tekstów, z których część wprost dotyczy Pomorza. Są to m.in. C. Obracht-Prondzyńskiego artykuł pt. *Kaszubi ziem „dawnych” i „nowych” – bilans z perspektywy sześćdziesięciolecia*, Marka Latoszka, *Przemiany społeczne na Pomorzu ze szczególnym uwzględnieniem Trójmiasta – próba bilansu*, Marzeny Giedrojć, *Tożsamość regionalna mieszkańców Pomorza Zachodniego*, Zenona Romanowa, *Pamięć historyczna mieszkańców Ziemi Zachodnich i Północnych w latach 1945–1989 na przykładzie Pomorza Zachodniego*.

***Historia Redy*, red. Jerzy Treder, Wejherowo 2006, wyd. Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej, ss. 575**

Wypełnia się powoli mapa „monografijnego zagospodarowania” miast na Pomorzu Gdańskim. Do grona miast i wsi, które posiadają nowoczesne monografie doszła także Reda, ośrodek, który bodaj – obok Rumi – zanotował najbardziej spektakularny rozwój ludnościowy w okresie powojennym. Monografię rozpoczyna Jan Drwał, opisując środowisko geograficzne, rozwój przestrzenny i zmiany ludnościowe. Następnie przedstawiona zostaje historia terenów, które dzisiaj tworzą miasto – od śladów pierwszego osadnictwa aż po przełom demokratyczny i czasy transformacji ustrojowej. Książkę kończy rozdział Jerzego Tredera o nazwach miejscowych, nazwiskach mieszkańców i ich języku (nie jest to więc typowa monografia historyczna). Na końcu umieszczono bibliografię, spis ilustracji (a jest ich sporo, w tym także kolorowe) oraz indeksy osobowy i geograficzny.

„Zeszyty Chojnickie”, nr 21, Chojnice 2006, wyd. Chojnickie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, ss. 170

Kolejny tom chojnickiego rocznika zawiera m.in. ciekawe artykuły o dworze krzyżackim w Chojnicach, o Nieżurawskich spod Czerska, czy też trzy dokumenty komtura człuchowskiego odnoszące się do najstarszych mieszkańców Chojnic z lat 1323 i 1326. W części opracowań biograficznych warto zwrócić uwagę na szkic o ks. Franciszku Manthay’u autorstwa ks. Władysława Szulista, czy też na portret ostatniego międzywojennego starosty chojnickiego Władysława Horwatha, autorstwa Janusza Kutty. Oprócz tego znalazły się w „Zeszytach” recenzje, sprawozdania i miscellanea, a wśród nich głos Mariana Kałuski o Kaszubach w Nowej Zelandii.

***Katalog Zabytków Sztuki, t. 8: Miasto Gdańsk, cz. 1: Główne Miasto*, pod red. Barbary Roll, Iwony Strzeleckiej, vol. 1: Tekst, ss. 528, vol. 2: Ilustracje, nlb, 973 il.**

Opracowanie, na które czekano od lat! W tomie pierwszym znalazły się opracowania dotyczące rozwoju przestrzennego miasta oraz charakterystyka obiektów zabytkowych w układzie merytorycznym: mury obronne wraz z basztami i bramami, budowle użyteczności publicznej, budowle sakralne oraz kamienice. Na końcu tego woluminu umieszczono obszerną literaturę przedmiotu i indeks osobowy. Drugi wolumin zawiera 973 ilustracje prezentujące zabytki Gdańska. Zdjęcia pochodzą z lat 1970–1996, z naciskiem na okres wcześniejszy, stąd często je przeglądając, widzi się rzeczywistość, która już uległa zmianie. Ale i to ma swój walor, bo można w jakiejś mierze śledzić zmiany w zabytkowej przestrzeni miasta

w ostatnich dekadach (czasami tylko zdjęcia dawne zastępowano nowymi, gdy obiekty zmieniły się w istotny sposób).

Cezary Obracht-Prondzyński, *Zjednoczeni w idei. Pięćdziesiąt lat działalności Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego (1956–2006)*, Gdańsk 2006, wyd. Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, ss. 495

Pierwsza naukowa monografia największej organizacji regionalnej na Pomorzu. Pokazuje proces jej powstawania w warunkach polskiego Października, kolejne okresy w działalności oraz funkcjonowanie w warunkach transformacji ustrojowej. W aneksach podano najważniejsze dane – nazwiska prezesów, wykaz oddziałów, podstawowe dokumenty programowe itd.

***Edukacja regionalna*, red. Anna Weronika Brzezińska, Aleksandra Hulewska, Justyna Słomska, Warszawa 2006, Wydawnictwo Naukowe PWN, ss. 457**

Książka powinna zainteresować wszystkich zajmujących się edukacją regionalną, a tych na Kaszubach i Pomorzu nie brakuje. Jednocześnie studiując ten tom, warto się zastanowić, na ile doświadczenia i opinie autorów korespondują z tym, co jest realizowane na Pomorzu (a należy podkreślić, że autorzy się do pomorskich przykładów nie odwołują). Zgromadzone tu 27 artykułów zostały podzielone na trzy części. Pierwsza ma charakter ogólny: *Humanistyczne podstawy edukacji regionalnej* (m.in. tekst Anny Szyfer, *Współczesna kultura wsi polskiej w procesie zmian. W poszukiwaniu metod badań i analizy*). Część druga podejmuje *Problemy i aspekty edukacji regionalnej*, takie jak np. poszukiwanie korzeni kulturowych, funkcjonowanie stereotypów w kulturze czy problemy edukacji na pograniczu kulturowym. Najciekawsza chyba jednak jest część trzecia, gdzie zgromadzono opisy konkretnych, praktycznych działań edukacyjnych. Mamy tu np. tekst o tym, jaką rolę w edukacji regionalnej może odgrywać archeologia, artykuł o tożsamości poznaniaków oraz podpoznańskich Bambrów (warto to porównać z doświadczeniami pomorskimi). Cennym uzupełnieniem jest bibliografia, do której będą mogli sięgać nauczyciele-regionaliści.

***Kaszubszczyzna w przeszłości i dziś. Kaszëbizna dõwni ë dzys*, red. Jerzy Treder, wyd. Komitet Historii Nauki i Techniki PAN, Warszawa 2006, ss. 177**

Zbiór siedmiu studiów poświęconych kaszubszczyźnie. Otwiera go artykuł Gerarda Labudy o podłożu politycznym dyskusji nad autonomią języka kaszubskiego, następnie znajduje się tekst C. Obracht-Prondzyńskiego, *Czy tzw. kwestia kaszubska jest nadal kwestią językową?*, potem J. Treder pisze o przydatności *Słownika*

Stefana Ramuła, Marek Cybulski o regulacjach prawnych dotyczących języka kaszubskiego, Ewa Rogowska-Cybulska o poliwalencji kaszubszczyzny, a Monika Mazurek o języku jako wartości u Kaszubów na podstawie badań socjologicznych. W aneksie umieszczono tekst Witolda Mańczaka o językach lechickich oraz Jana Karnowskiego szkic *Zdania o stosunku językowym ludności polskiej do kaszubskiej*.

***Bracia. Gebrüder*, opracowała Magdalena I. Sacha, Krokowa-Krockow 2006, wyd. Muzeum Regionalne w Krokowej, ss. 40**

Niewielka książeczka, bogato ilustrowana rodzinnymi zdjęciami, dokumentująca losy czterech braci z rodziny von Krockow. Ich losy stały się w ostatnich latach przedmiotem licznych mitologizacyjnych zabiegów, dokumentujących rozdarcie rodziny między polskością i niemieckością. Ta publikacja nie pozostawia wątpliwości – była to rodzina niemiecka, do swojej niemieckości silnie przywiązana i lojalna wobec Niemiec. Ale to nie oznacza, że wszyscy byli zdeklarowanymi nazistami. Autorka opracowania ciekawie pisze o podziałach w rodzinie, m.in. o tym, że po śmierci trzech braci, żona jednego z nich pisała do władz, że... do wzięcia jest jeszcze czwarty, najmłodszy (i to w czasie, gdy klęska hitlerowców była już oczywista).

„Acta Cassubiana”, t. VIII, Gdańsk 2006, wyd. Instytut Kaszubski, ss. 400

Kolejny tom rocznika naukowego wydawanego przez Instytut Kaszubski. Oprócz stałych działów, zawierających recenzje, noty wydawnicze, informację o działalności Instytutu itd., znalazło się tu szereg interesujących tekstów. A należy podkreślić, że tom ten został zadedykowany prof. Gerardowi Labudzie z okazji jego 90. urodzin. Stąd wśród autorów tekstów są uczeni z różnych ośrodków naukowych w Polsce. Warto choćby zwrócić uwagę na tekst Bogdana Wachowiaka o pankach kaszubskich w świetle wizytacji domeny bytowskiej z drugiej połowy XVI wieku czy też Ewy Siatkowskiej o kaszubskich elementach w badaniach realizowanych w warszawskim kręgu sorabistycznym. W dziale *Pomorskie syn-tezy i refleksje uczonych* znalazły się dwa teksty Romana Wapińskiego, mające w jakiejś mierze także charakter wspomnieniowy. A wśród materiałów źródłowych znalazło się sporo tekstów dotyczących kaszubskiej i pomorskiej tożsamości oraz początków Zrzeszenia Kaszubskiego (Andrzeja Bukowskiego, Jana Karnowskiego, Lecha Bądkowskiego).

Teresa Abramowicz-Leyk, Wiktor Kulerski (1865–1935). Polityk – wydawca – dziennikarz, Toruń 2006, wyd. Dom Wydawniczy DUET, ss. 273

Biografia jednej z ważniejszych postaci w życiu Pomorza na przełomie XIX i XX wieku. Książka składa się z sześciu rozdziałów w porządku chronologiczno-problemowym. W pierwszym autorka prezentuje specyfikę życia na pograniczu polsko-niemieckim oraz pochodzenie rodzinne Kulerskiego i jego młode lata. W następnym prezentuje jego pracę jako dziennikarza i wydawcy „Gazety Grudziądzkiej”. Trzeci rozdział poświęcono staraniom Kulerskiego o mandat poselski, uwieńczone sukcesem w 1903 roku (następny rozdział dotyczy aktywności parlamentarnej). Część piąta dotyczy najbardziej kontrowersyjnej sprawy, a mianowicie postawy Kulerskiego w czasie I wojny światowej, kiedy to poparł prusko-austriacki akt z 5.11.1916 r., co odebrano na Pomorzu wręcz jako zdradę narodową. Ostatni rozdział poświęcony został postawie politycznej Kulerskiego w okresie międzywojennym. Całość kończy bibliografia, indeksy, interesujący aneks z ilustracjami.

„Rydwan. Roczniki Muzealne Muzeum Ziemi Kociewskiej w Starogardzie Gdańskim”, t. 1, 2006, wyd. Muzeum Ziemi Kociewskiej, ss. 215

Kolejne pomorskie pismo muzealne (dotychczas na Kociewiu takiego nie było). Umieszczono w nim 14 interesujących tekstów, m.in. o stanie badań archeologicznych na Kociewiu, o nazwiskach mieszkańców Kociewia, tradycyjnej architekturze drewnianej w powiecie starogardzkim, o Kociewiu w świetle badań nad upowszechnieniem kultury regionalnej czy też tekst poświęcony stanowi badań nad wojskowymi dziejami Starogardu. Szkoda, że nie znalazła się tu kronika wydarzeń muzealnych i kulturalnych oraz dział recenzji. Ale należy mieć nadzieję, że w kolejnych numerach obok równie interesujących materiałów znajdą się także części, które są konieczne w każdym czasopiśmie.

Józef Borzyszkowski, Cezary Obracht-Prondzyński, Ludzie Czerska i okolicy XIX i XX wieku: Księga pamiątkowa z okazji 80-lecia nadania praw miejskich, Gdańsk-Czersk 2007, wyd. Instytut Kaszubski, Ośrodek Kultury w Czersku, ss. 424

Książka zawiera 44 szkice biograficzne poświęcone osobom, które najmocniej wpisały się w dzieje Czerska i okolic w wiekach XIX i XX. Oprócz nich zamieszczono tu kalendarium dziejów miasta w opracowaniu Romana Bystryka. On też przygotował informację o cmentarzu honorowym ofiar hitleryzmu wraz z wykazem ofiar. Ponadto znalazło się w książce wspomnienie Jerzego Rogońskiego, obywatela honorowego Czerska, ogłoszone podczas uroczystego spotkania rodzinnego w styczniu 2003 roku oraz życiorys harcerza Romana Łońskiego, opracowany przez tegoż autora.

***Dzieje wsi pomorskiej. VI Międzynarodowa Konferencja Naukowa*, red. Andrzej Chudziński, Radosław Gaziński, Dygowo-Szczecin-Pruszcz Gdański 2007, wyd. Gminny Zespół Oświaty i Kultury w Dygowie, Wydawnictwo Jasne, ss. 319+16 nlb**

Konferencje w gminie Dygowo stały się już stałym elementem w kalendarzu rocznym życia naukowego na Pomorzu. Ich walorem, chyba zbyt mało docenianym, jest fakt, że spotykają się tu uczeni z różnych ośrodków Pomorza Zachodniego i gdańskiego oraz przedstawiciele różnych dyscyplin naukowych. To daje zawsze gwarancję interesujących dyskusji, a ich świadectwem są materiały zawarte w tym tomie (trzeba jeszcze dodać, że konferencji towarzyszył plener artystów z Polski i Niemiec, a jego wyniki pokazano w załączonych do książki kolorowych zdjęciach oraz nabożeństwo ekumeniczne katolicko-luterańskie, z którego kazanie pastora także umieszczono w książce). Artykuły pogrupowano w cztery działy: historia i archeologia, etnografia, językoznawstwo i krajoznawstwo. Spośród 25 umieszczonych tu tekstów warto zwrócić uwagę choćby na art. Mariana Frydy o osadnictwie w okolicach Rzeczenicy od XIV do XIX wieku, Andrzeja Grotha o mieszkańcach Półwyspu Helskiego w II poł. XVIII wieku, Daniela Kalinowskiego o „*odzyskiwaniu Pomorza Środkowego*” w świetle pamiętników czy też Róży Wosiak-Śliwy o kaszubskich nazwach przekąsek zimnych i gorących.

***Pro memoria. Ks. Bernard Sychta (1907–1982) a Kociewie... Jego poprzednicy i następcy*. zebrał i opracował J. Borzyszkowski, Gdańsk – Starogard Gdański 2007, wyd. Instytut Kaszubski, Pomorska Wyższa Szkoła Polityki Społecznej i Gospodarczej w Starogardzie Gdańskim, ss. 367**

Książka zrodziła się jako pokłosie konferencji poświęconej ks. B. Sychcie i innym badaczom Kociewia, która została zorganizowana w 2005 roku wspólnie przez Instytut Kaszubski i uczelnię starogardzką. Pierwszą część wypełniają właśnie referaty wygłoszone podczas tej sesji, m.in. Marii Pająkowskiej-Kensik, *Kociewie a kontynuatorzy dzieła księdza Bernarda Sychty* z dodanym do tego tekstu artykułem tejże autorki o *Weselu kociewskim* ks. Sychty. Ponadto znalazły się tu wspomnienia o bohaterze książki pióra Jana Ejankowskiego i Józefa Borzyszkowskiego. A w aneksie umieszczono niepublikowane dotąd utwory ks. Sychty, przypomniano też trzy jego artykuły (o grupach etnicznych Pomorza, o twórczości ludowej z terenu Kociewia i o bajkach kociewskich). Na końcu zamieszczono listy ks. Sychty do Hanny Popowskiej-Taborskiej oraz Michała i Joanny Urbanków.

***Catering dziedzictwa kulturowego? Kaszubi i Kaszuby w oczach etnologów*, red. Paweł Kalinowski, Gdynia 2006, wyd. Region, ss. 300**

Książka młodych etnologów ze środowiska warszawskiego zawierająca 10 studiów będących pokłosiem badań terenowych prowadzonych na Kaszubach w latach 2003–2004. Ich walor jest podwójny. Po pierwsze, są to prace napisane przez osoby całkowicie spoza środowiska kaszubskiego, więc ich spojrzenie jest nieobciążone lokalnymi sędziami, jest po prostu z dystansu. Po drugie, są to prace będące efektem eksploracji terenowej, a więc odnotowują aktualnie dziejące się zmiany w społeczności kaszubskiej. A zakres poruszanych tu problemów jest bardzo szeroki: dylematy związane z odrodzeniem kulturowym (a może z kreowaniem produktu turystycznego?), rodzina jako forum przekazu kulturowego, dyskurs o języku a wiedza potoczna, sytuacja społeczna języka, postawy działaczy kaszubskich, międzynarodowa współpraca środowiska kaszubskiego, zażywanie tabaki, postawy Kaszubów wobec Niemców. Ważny głos w dyskusji o tym, kim są i jakie są postawy Kaszubów, miejscami ukazujący sytuację bardzo odległą od wyobrażeń liderów środowiska kaszubskiego.

Roman Drzeżdżon, *Klëka albo kaszubskie abc... Kilka słów o Kaszubach i ich ziemi*, Gdynia 2007, Wydawnictwo REGION, ss. 48

Malutka książeczka, której podtytuł wprost nawiązuje do jednej z pierwszych publikacji Floriana Ceynowy i stawia sobie taki sam cel, jak jego artykuł z połowy XIX wieku – przekazać czytelnikom podstawowe informacje o Kaszubach. Autor zaczyna od tego, kim są Kaszubi, podaje zarys historii Kaszubów, pisze o kaszubskich symbolach – stolicy, herbie, fladze i hymnie), języku kaszubskim i literaturze w nim pisanej. Są tu też podstawowe informacje etnograficzne – o kaszubskim roku obrzędowym, twórczości ludowej i stroju ludowym. Na końcu dodano słowniczek, wykaz adresowy muzeów kaszubskich, krótką bibliografię i wykaz stron internetowych. Całość została ciekawie zilustrowana, a autor zadbał też o podanie różnego rodzaju ciekawostek w osobnych ramkach. W sumie – mimo pojawiających się potknięć – rzecz to przydatna, zwłaszcza dla turystów, którzy chcieliby dostać informację o Kaszubach w pigułce.

Zdzisław Machura, *Dzieje kościoła zamkowego w Słupsku*, Słupsk 2006, wyd. Muzeum Pomorza Środkowego, Stowarzyszenie Przyjaciół MPŚ, ss. 84

Słupski historyk konsekwentnie publikuje serię niewielkich książeczek upowszechniających wiedzę o osobach związanych ze Słupskiem (np. o ks. Janie Zieji) oraz o miejscach ważnych dla historii miasta (np. o parafii katolickiej św. Ottona). Tym razem przedstawia dzieje jednego z ważniejszych zabytków – kościoła zamkowego.

Najpierw był to kościół klasztoru dominikanów, o czym pisze autor w pierwszym rozdziale. Następnie stał się kościołem księżęcym (po wprowadzeniu ewangelicyzmu dość długo stał pusty i popadał w ruinę). W następnym rozdziale Z. Machura omawia dzieje parafii ewangelickiej św. Jana i wreszcie powojenne dzieje kościoła. Na końcu umieszcza kalendarium dziejów świątyni oraz bibliografię. Całość uzupełniają liczne zdjęcia i reprodukcje historycznych dokumentów i szkiców.

***Opowieść o rodzie. Szrederowie*, opr. redakcyjne Jerzy Dąbrowa-Januszewski, Słupsk 2006, wyd. Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie Oddział w Słupsku, Rada Rodu Szrederów, ss. 112**

Kolejna rodzinna publikacja – swoiste rodowe *silva rerum*. J. Dąbrowa-Januszewski opisał dzieje rodziny Szrederów oraz przedstawił sylwetki tych Szrederów, którzy zapisali się w dziejach Kaszub i Pomorza. Następnie opublikowano akt nadania szlachectwa Eliaszowi Schröderowi z 1658 r. A zaraz po nim następują wspomnienia Elżbiety Szreder z Czarnowa, z plebanii ks. Antoniego Peplińskiego, szkic Jolanty Nitkowskiej o tragicznych losach Antoniego Szredera ściętego przez hitlerowców. Przedruków publikowanych wcześniej artykułów w prasie o Szrederach z Kłęczna jest tu zresztą kilka. Osobno trzeba też wspomnieć o tekstach dokumentujących kolejne zjazdy rodowe. Całość znakomicie uzupełniają bardzo liczne zdjęcia, w tym większość kolorowych.

Artur Nowaczewski, *Trzy miasta, trzy pokolenia*, Gdańsk 2006, wyd. Wydawnictwo „OSKAR”, ss. 186

Książka na ostatniej stronie okładki reklamowana jest jako „*najszerze i najbardziej aktualne opracowanie dotyczące wybrzeżowej literatury*”. Po przeczytaniu można mieć co do tego wiele wątpliwości, choćby dlatego, że literatura z kręgu kaszubskojęzycznego jest w niej zupełnie nieobecna (ale być może nie zalicza się ona do „*wybrzeżowej literatury*”). Książka składa się z czterech rozdziałów, ułożonych zasadniczo w porządku chronologicznym, w ramach których umieszczono szkice poświęcone twórczości poszczególnych pisarzy lub też problemom (np. „*gdańskiej prozie korzennej*”). Na końcu umieszczono bibliografię przedmiotową i podmiotową oraz noty o autorach, którzy stali się bohaterami tej książki (zwróćmy uwagę na nieobecność choćby Lecha Bądkowskiego czy Tadeusza Jabłońskiego).

Pro memoria Edmund Jonas (1893–1940), zebrał i opracował Józef Borzyszkowski, Gdańsk 2007, wyd. Instytut Kaszubski, ss. 664

Kolejny tom w serii upamiętniającej wybitne postaci w dziejach regionu. Tym razem został poświęcony osobie raczej zapomnianej i niedocenianej, która jednak położyła wielkie zasługi w dziejach regionalizmu kaszubskiego. W pierwszej części zaprezentowano szkice biograficzne i wspomnienia o E. Jonasie. W następnej znalazły się dokumenty i materiały odnoszące się do działalności Zrzeszenia Miłośników Kaszubszczyzny „Stanica”, której animatorem był właśnie Jonas. Część trzecia to fragment korespondencji rodzinnej między Edmundem a jego żoną Amalią z Kwiatkowskich. I właśnie rodzinie żony, wielce zasłużonej dla polskości Gdańska, poświęcona została część czwarta. Całość, tradycyjnie już, została ubogacona dziesiątkami zdjęć, reprodukcji dokumentów, pocztówek, listów itd.

Pomorskie wartości i tożsamości – dziś i jutro, red. Jan Szomburg, Gdańsk 2007, wyd. Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, ss. 64

Książka ukazała się z okazji II Pomorskiego Kongresu Obywatelskiego. Zawiera 12 tekstów poświęconych tytułowemu wartościom i tożsamościom. Wśród nich są m.in. teksty poświęcone kreowaniu metropolii trójmiejskiej, tożsamościom pomorskim interpretowanym z perspektywy kaszubskiej, Ziemi Słupskiej, Powiśla czy Żuław. W większości wypowiedzi dominuje ton osobisty, co daje dodatkowy walor świadectwa osób poszukujących swojego miejsca w małej pomorskiej ojczyźnie.

Edmund Szczesiak, My, podziemni. Cisi bohaterowie stanu wojennego. Jak walczyła Solidarność. Gdańsk 1981–89, Gdańsk 2006, wyd. Fundacja Archiwum Filmowe „Drogi do niepodległości”, ss. 200

Zbiór 16 reportaży, jednocześnie szkiców biograficznych, poświęconych tytułowemu cichym bohaterom „Solidarności”. Ważny głos w dyskusji nad zasięgiem społecznego oporu oraz rodzenia się społeczeństwa obywatelskiego, a jednocześnie interesujący materiał źródłowy dla historyków najnowszych dziejów Pomorza i Polski. Są tu szkice o działalności podziemnego radia, o konspiracyjnych lokalach, o podziemnych drukarniach i obsługujących je ludziach... Niektóre opowieści mogą dzisiaj brzmieć niemal nieprawdopodobnie, ale tym bardziej warto je przekazać. Zwłaszcza jeśli są dodatkowo uzupełnione unikatowymi zdjęciami.

***Dawne Kurkowe Bractwa Strzeleckie w Chojnicach i na Pomorzu*, katalog wystawy w Muzeum Historyczno-Etnograficznym w Chojnicach, redakcja Kazimierz Lemańczyk, tekst Marcin Synak, Chojnice 2006, ss. 88**

Bractwa Kurkowe przeżywają na Pomorzu swój renesans. Dowodem na to jest także zainteresowanie ich przeszłością, co z kolei zaowocowało największą jak dotychczas przeglądową wystawą poświęconą tym organizacjom, która miała miejsce w 2006 roku w chojnickim muzeum. Katalog składa się z dwóch zasadniczych części. W pierwszej przedstawiono teksty poświęcone dziejom bractw na Pomorzu, opisano instytucję Króla Kurkowego, turniej i nagrody, organizację wewnętrzną organizacji. W części drugiej znajduje się opis eksponatów prezentowanych na wystawie. Trzeba jednak podkreślić wielki walor katalogu, jakim jest jego warstwa ilustracyjna. Są tu dziesiątki zdjęć najróżniejszych pamiątek związanych z bractwami. Prawdziwa gratka dla badaczy kultury Pomorza!

Maciej Kwaśkiewicz, *Ludowa medycyna Pomorza*, Pruszcz Gdański 2007, wyd. Wydawnictwo Jasne, ss. 111

Książka reklamuje się hasłem: lekarze strajkują, ta książka może się przydać. I rzeczywiście. Autor – etnograf związany z Muzeum Zachodnio-Kaszubskim w Bytowie – w oparciu o literaturę etnograficzną prezentuje ludowe sposoby radzenia sobie z blisko sześćdziesięcioma przypadłościami – od porodu, przez reumatyzm, żylaki, aż po alkoholizm i melancholię. Wszystko to pokazuje na szerszym tle, pisząc ogólnie o medycynie ludowej i o jej wersji w naszym regionie. Całość uzupełnia bibliografia oraz sporo ilustracji obrazujących domowe sposoby radzenia sobie z chorobami.

Leon Heyke – *Świętopelk literatury kaszubskiej*, red. Jowita Kęcińska; Gdańsk-Wejherowo 2007, wyd. Instytut Kaszubski, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie, ss. 143

Materiały z wejherowskiej konferencji poświęconej ks. Heyce. Oprócz wstępu i posłowia znalazło się tu sześć szkiców problemowych dotyczących rodowodu twórczego poety, poetyckiej mapie geograficznej, podmiotowi lirycznemu, językowi jego poezji, a nawet „*socjologii kaszubskiego bohatera*”. Na pewno jest to ważny przyczynek do przyszłej biografii naukowej pisarza z północnych stron.

Cezary Obracht-Prondzyński, *Na kaszubskich rubieżach: Szkic o bytowskim oddziale Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, Bytów-Gdańsk 2007*, wyd. Instytut Kaszubski, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, Oddział w Bytowie, ss. 168

Monografia oddziału ZK-P, który powstawał trzykrotnie – w 1957, 1971 i 1985 roku. W rozdziale pierwszym ukazano sytuację ludności kaszubskiej w powiecie w pierwszym okresie po zakończeniu II wojny światowej. Następne omawiają funkcjonowanie oddziału w latach pięćdziesiątych i siedemdziesiątych. Dwa ostatnie rozdziały poświęcono pracy bytowskich zrzeszeniowców w latach osiemdziesiątych po kolejnej reaktywacji oddziału oraz w okresie transformacji ustrojowej. Całość kończy bibliografia, spis członków oddziału oraz obszerny aneks ilustracyjny.

***Lew, Stolem, Budziciel. Wojciechowi Kiedrowskiemu na 70 urodziny, opr. zespół, Wejherowo 2007*, wyd. MPiMK-P, ss. 187**

Księga pamiątkowa poświęcona kaszubskiemu redaktorowi i wydawcy. Składają się na nią teksty 24 czterech autorów, w tym kilka napisano po kaszubsku, a i utwory poetyckie się tu zdarzyły. Ponadto są tu listy m.in. Lecha Bądkowskiego i Jana Trepczyka do bohatera księgi oraz wykaz edytorskiego dorobku W. Kiedrowskiego.

„Studia Pelplińskie”, t. 37, 2007, wyd. Wydawnictwo „Bernardinum”, ss. 512

Wśród kilkudziesięciu opublikowanych tu artykułów warto zwrócić uwagę na teksty o charakterze regionalnym, m.in. tekst o osiemnastowiecznych muzykaliach opactwa cystersów w Pelplinie, o dziejach Bysławia w latach 1379–1957 czy o biskupie chełmińskim Adamie Kosie.

***Archiwa Ziem Zachodnich i Północnych Polski (1945–2005). Tradycja i współczesne wyzwania*, red. Kazimierz Kozłowski, Warszawa-Szczecin 2007, wyd. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, Archiwum Państwowe w Szczecinie, ss. 255**

Materiały z konferencji naukowej pod tym samym tytułem, która odbyła się w Szczecinie w 2005 roku. Znalazły się tu teksty ogólnie traktujące o przeszłości archiwów na tym terenie i ich kulturowej roli, jak i artykuły traktujące o poszczególnych placówkach, bynajmniej nie tylko państwowych, lecz także kościelnych (jest np. prezentacja archiwum w Pelplinie czy archiwum diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej).

Cztery kroki po Krajinie, Sępólno Krajeńskie 2007, wyd. FU-W „Daniel” Ewa Wierzchucka, ss. 40

Publikacja ma charakter bogato ilustrowanego przewodnika połączonego z bedekerem. Znajdziemy tu prezentację gmin Kamień Krajeński, Więcbork, Sępólno Krajeńskie i Sośno. Przy każdej omówiono ich największe walory kulturowe i przyrodnicze, pokazano lokalne przedsięwzięcia itd.

Hanna Domańska, Magiczny Sopot, Gdańsk 2007, wyd. Wydawnictwo Oskar Polnord, ss. 193

Kolejna pozycja niezmiernie popularnej popularyzatorce dziejów Sopotu i Gdańska. To forma specyficznego bedekera, z tym że hasła dotyczą przede wszystkim zabytków i ciekawych obiektów architektonicznych. Każdy, kto chciałby wiedzieć, co to była Akademia Śpiewu albo też, gdzie był garaż automobilowy, powinien po tę pozycję sięgnąć.

Remusowa Kara 2006. Materiały warsztatowe, Gdańsk 2007, wyd. Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, ss. 64

Książka zawiera materiały z wiosennych warsztatów studenckich poświęconych kulturze Kaszub. Zamieszczono tu sześć opracowań poświęconych kształtowaniu się języka kaszubskiego, najdawniejszym zabytkom tego języka, postaciom Floriana Ceynowy i Hieronima Derdowskiego, sytuacji prawnej języka kaszubskiego oraz twórcom z kręgu wejherowskiej „Klëki”.

Trzebiatowscy, cz. 7: VIII Zjazd Rodzin Trzebiatowskich 14-16 września 2007 Sulęcyno, red. Zdzisław Zmuda Trzebiatowski, wyd. Rada Rodzin Trzebiatowskich, ss. 270

Kolejny tom materiałów rodzinnych i nie tylko. Znalazły się tu bowiem m.in. informacje o dziejach Sulęcyna, liczne szkice biograficzne, tłumaczenie dawnej pracy Herberta von Smude o właścicielach częściowych w powiecie bytowskim (czyli o kaszubskich pankach), wspomnienia rodzinne, szkice genealogiczne oraz dokumentacja VI zjazdu Trzebiatowskich.

Gerard Labuda, Studia krytyczne o początkach Zakonu Krzyżackiego w Prusach i na Pomorzu, Poznań 2007, Wydawnictwo Poznańskie, ss. 407

Zbiór publikowanych prac nestora kaszubskich historyków poświęconych Zakonowi Krzyżackiemu. Całość zgrupowano w dwóch częściach. Pierwsza poświę-

cona została dziejom politycznym. Druga zaś to prace o charakterze źródłoznawczym (jest tu m.in. szkic o annalistyce pomorskiej w XIII–XIV wieku).

Krzyże i kapliczki w parafii Wygoda, opr. Andrzej Klasa, brak roku i miejsca wydania, ss. 35

Książeczka ukazała się z okazji 100-lecia powstania parafii w Wygodzie. Ciekawie opracowane, bogato ilustrowane zestawienie kilkudziesięciu kapliczek i krzyży przydrożnych stojących w samym sercu Kaszub (niektóre z nich mają znaczenie historyczne i dużą wartość kulturową oraz estetyczną). Autor na końcu zamieścił mapkę, na której odnotował lokalizację wszystkich obiektów.

Barbara Kanold, Andrzej Januszajtis – Gdańszczanin z wyboru, Gdańsk 2007, wyd. Wydawnictwo Oskar, ss. 200 + 25 nlb

Obszerny wywiad z jedną z najbardziej znanych postaci Gdańska, miłośnika jego dziejów i popularyzatora wiedzy o grodzie nad Motławą. A. Januszajtis opowiada o swoim dzieciństwie i przeżyciach z czasów okupacji, przede wszystkim jednak mówi o swoich związkach z Gdańskiem, w tym także o działalności politycznej w Radzie Miasta. Na końcu zamieszczono indeks nazwisk oraz liczne ilustracje z domowego archiwum. Całość stanowi ciekawe źródło do dziejów gdańskiej kultury doby powojennej.

Gimnazjum i Liceum w Wejherowie. W 150 rocznicę powstania szkoły, pr. zbior., Wejherowo 2007, wyd. Wydawnictwo ACTEN, ss. 183

Jak mówi podtytuł, książkę wydano z okazji jubileuszu wejherowskiej Alma Mater. Składa się ona z dwóch zasadniczych części. Pierwszą stanowi zarys dziejów szkoły od 1857 do 2007 roku. W drugiej znalazły się aneksy, z zestawem absolwentów szkoły, listą nauczycieli i katechetów. Na końcu zamieszczono bibliografię. Warto zwrócić uwagę na bardzo bogatą warstwę ilustracyjną.

Lubiewo wczoraj i dziś (1344–2006), opracował i wydał ks. Zygmunt Iwicki, Gdańsk – Pelplin 2007, wyd. Wydawnictwo „Bernardinum”, ss. 400

Monumentalny tom poświęcony wsi gminnej Lubiewo położonej między Koronowem, Tucholą i Świeciem. Składa się on z kilku części. W pierwszej przedstawiono dzieje wsi. W drugiej natomiast dzieje parafii. W apendyksie znalazło się 17 załączników, m.in. wykazy mieszkańców, duchowni z Lubiewa, lista mieszkańców internowanych przez Armię Czerwoną w 1945 r. itd. Kolejną część wy-

pełniają wspomnienia z lat okupacji (zamieszczono tu 8 relacji). Potem znajduje się wspomnienie ks. Iwickiego, kalendarium dziejów wsi, słownik trudnych wyrazów, bibliografia, indeks osobowy. Mnóstwo tu tabel, rycin, zdjęć, często obszernie opisywanych i objaśnianych.

Kaschubei. Erinnerungen von Prof. Dr Gerd Wolandt und Ilse Oderich, brak roku i miejsca wydania, wyd. Freundkreis Oberschule Berendt Westpreussen, ss. 19

Broszurka zawierająca wspomnienie prof. G. Wolandta i jego refleksje poświęcone Kaszubom. Liczne zdjęcia są w jakiejś mierze także dokumentem tego, jak Niemcy postrzegają Kaszuby.

Antoni Jan Pawłowski, Zamek w Bytowie, Gdynia 2007, Wydawnictwo REGION, ss. 80

Nieco zmieniona wersja wydanej kilka lat temu monografii największego zamku na Kaszubach. Autor rozpoczyna od zarysu dziejów miasta, następnie prezentuje dzieje zamku w czasach krzyżackich, książęcych, pod panowaniem polskim, w okresie panowania niemieckiego oraz po wojnie, kiedy to z dużym wysiłkiem przeprowadzono jego restaurację i zagospodarowano, tworząc jedne z najciekawszych obiektów turystycznych i kulturalnych na Kaszubach i Pomorzu. Zaprezentowano tu także Muzeum Zachodnio-Kaszubskie, umieszczono stosowną literaturę przedmiotu, dano streszczenia w językach niemieckim i angielskim. Z pewnością cennym uzupełnieniem są liczne ilustracje (25) – dawne plany, szkice i zdjęcia. Dodano też ponad 60 kolorowych zdjęć, dokumentujących, że zamek żyje.

Parafia pelplińska i jej duszpasterze w XIX i XX w., red. Józef Borzyszkowski, Gdańsk-Pelplin 2007, wyd. Instytut Kaszubski, Wydawnictwo „Bernardinum”, ss. 368

Książka zrodziła się jako pokłosie konferencji, która odbyła się w Pelplinie w październiku 2005 roku i poświęcona była dziejom pelplińskiej parafii. Referaty z tej konferencji stanowią trzon omawianego tu tomu. Ks. Anastazy Nadolny przedstawił dzieje parafii, J. Borzyszkowski zaprezentował sylwetki duszpasterzy z okresu zaborczego i II Rzeczypospolitej, zaś ks. Jan Walkusz swój tekst poświęcił proboszczom pelplińskiej parafii po wojnie – ks. B. Sychcie i ks. Tadeuszowi Borczowi. W książce znalazło się też socjologiczne opracowanie pt. *Między wsią a miastem, czyli kilka słów o religijności pelplińskich parafian* autorstwa Macieja Dębskiego i C. Obracht-Prondzyskiego. Równie ważną częścią książki, jak teksty

referatów, jest obszerny aneks. Znalazły się w nim m.in. dokumenty z pracy dozoru kościelnego z okresu zaborczego i międzywojennego, statut cmentarny z 1936 r., spisy inwentarza z marca 1939 r., wykaz poległych żołnierzy oraz dwa szkice ks. B. Sychty o kościele parafialnym.

Józef Chełmowski, *Madonny*, Chojnice 2007, wyd. Muzeum Historyczno-Etnograficzne w Chojnicach, Muzeum Zachodnio-Kaszubskie w Bytowie, ss. 93

Katalog wystawy madonn J. Chełmowskiego, którą otwarto w październiku 2007 r. w Bramie Człuchowskiej chojnickiego muzeum. Tekst do katalogu przygotował znany etnograf Aleksander Błachowski (zamieszczono także jego tłumaczenie na język angielski), a graficznie katalog opracował Błażej Ostoja-Lniski. Trzeba przyznać, że to jedna z ciekawszych i piękniejszych pozycji poświęconych twórczości najoryginalniejszego artysty kaszubskiego (a o jakości jego twórczości świadczy 61 zdjęć prac rzeźbiarskich oraz malowideł na szkłe, płótnie i desce). Na końcu umieszczono wykaz prac prezentowanych na wystawie, informację o dotychczasowych wystawach prac J. Chełmowskiego, jego udziale w konkursach i najważniejszych wyróżnieniach, które otrzymał. Pozycja obowiązkowa dla miłośników kultury kaszubskiej.

***Pomorski los. Opowieść Heleny Pluty z Nowych Prus*, oprac. Cezary Obracht-Prondzyński, Gdańsk 2007, wyd. Instytut Kaszubski, ss. 104**

Książka wydana z okazji 100. urodzin autorki opowieści. Rodzinne korzenie H. Pluty związane są z Czarną Wodą, Łęgiem i Nowymi Prusami, ale – jak to było w przypadku wielu pomorskich rodzin – los rzucał ją w różne zakątki Pomorza, także na Pomorze Zachodnie (Czaplinek, Stare Drawsko). Książka składa się ze wstępu, krótkiej historii rodzinnej i biografii H. Pluty oraz tekstu Jana Karnowskiego o Nowych i Starych Prusach. Jednak zasadniczą częścią są wspomnienia H. Pluty opatrzone komentarzem, odnoszącym się do miejsc, w których dane jej było żyć (a urodziła się 100 lat temu pod... Głogowem). Na końcu umieszczono obszerny aneks z rodzinnymi fotografiami.

***Wokół Aleksandra Labudy. W 105 rocznicę urodzin*, praca zbiorowa, Bolszewo 2007, wyd. Urząd Gminy Wejherowo, Biblioteka Publiczna Gminy Wejherowo im. Aleksandra Labudy w Bolszewie, ss. 80+8 nlb**

Kolejna praca poświęcona Guczowemu Mackowi. Oprócz wstępu autorstwa dyr. biblioteki w Bolszewie znalazło się tu sześć tekstów prezentujących biogram

Labudy, jego związki ze „Zrzeszą Kaszëbską”, język kaszubski w jego utworach, humor felietonów oraz analizę zbioru religijnych wierszy *Ewanielskô spiéwa*. Na końcu umieszczono kilkanaście kolorowych zdjęć.

***Jak się dzielimy i co nas łączy. Przemiany wartości i więzi we współczesnym społeczeństwie polskim*, red. Małgorzata Głowacka-Grajper, Ewa Nowicka, Kraków 2007, wyd. NOMOS**

Zbiór studiów poświęconych tytułowemu przemianom wartości i więzi w społeczeństwie polskim. Wśród 15 artykułów znalazło się kilka o tematyce etnicznej, m.in. Sławomira Łodzińskiego, *Między polskością a byciem mniejszością narodową. O problemach i strategiach utrzymania tożsamości etnicznej w społeczeństwie większościowym*, Małgorzaty Głowackiej-Grajper, *Co się teraz dzieje z etnicznością?* oraz C. Obracht-Prondzyńskiego, *Kaszubi: „inni swoi”, czyli o problemie bycia „normalnym Polakiem”*.

***Lokalne wzory kultury politycznej. Szkice ogólne i opracowania monograficzne*, red. Jacek Kurczewski, Warszawa 2007, wyd. Wydawnictwo TRIO, ss. 598**

Obszerny tom poświęcony związkowi polityki i społeczności lokalnych. Rozpoczyna go prezentacja projektu badawczego, którego wynikiem jest cała praca, potem następują szkice o charakterze ogólnym, podejmujące problem socjologicznego rozumienia lokalności. Opracowania monograficzne podzielono na cztery części: Mazowsze, Kaszuby, Śląsk Opolski i Śląsk Cieszyński, dzięki czemu istnieje możliwość porównania sytuacji w różnych regionach Polski. Na część kaszubską składają się teksty Marka Latoszka, *Demokracja lokalna na Kaszubach*, Cezarego Obracht-Prondzyńskiego, *Między kulturą a polityką. Przypadek Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego* i Jacka Kurczewskiego, *Pod znakiem węgorza – polityczna maszoperia „Zrzeszeńców” w jastarnickim trójmieście rybacko-turystycznym*.

Henryk Cyrzan, *Brzeźno Szlacheckie. Dzieje wsi – parafii – kościoła*, Gdańsk 2007, wyd. Wydawnictwo BiT, ss. 158

Gochy nie mają zbyt wiele szczęścia do opracowań monograficznych, choć przecież pierwsze opisy wsi, autorstwa ks. Jana Gotfryda Borka pochodzą już z XVIII wieku. Stąd można się było ucieszyć, gdy do czytelników dotarła pierwsza monografia Brzeźna autorstwa ks. H. Cyrzana. We wstępie zaznaczono, że jest to zmieniowana i rozbudowana wersja pracy magisterskiej napisanej ponad 20 lat temu i to widać (niestety). Autor zaczyna od położenia i dziejów wsi, potem prezentuje skład narodowościowy i pisze o powstaniu i rozwoju parafii, jej uposażeniu, dziejach

kościół i jego walorach (a jest to perełka drewnianej architektury). Prezentuje miejscowych duszpasterzy, obyczaje, omawia szkolnictwo parafialne. W aneksach podaje wiele ciekawych informacji i dokumentów, łącznie z przywilejem dla wsi z 1374 roku. Całość kończy bibliografia.

***Harcerska Orkiestra Dęta im Stanisława Moniuszki w Tczewie. 60 lat tradycji (1947–2007)*, red. Kazimierz Ickiewicz, Pelplin 2007, Wydawnictwo „BERNARDINUM”, ss. 104**

Przykład ciekawie skomponowanej książeczki, będącej ważnym źródłem do poznania dziejów lokalnej kultury. Składa się ona z trzech części. W pierwszej przedstawiono historię orkiestry. W drugiej znalazły się wspomnienia o orkiestrze osób, które były z nią związane z minionym 60-leciem. A część trzecią stanowią załączniki – wykaz członków orkiestry w roku 2007 oraz zestawienie członków z lat 1979–2007. Całość uzupełniają liczne zdjęcia dokumentujące życie muzycznej rodziny.

***Słowniczek gwary borowiackiej*, red. Maria Pająkowska-Kensik, Bartosz Puchowski, Elżbieta Ziółkowska, Cekecyn 2007, wyd. Stowarzyszenie na Rzecz Ocalenia Śladów Przeszłości w Gminie Cekecyn „Światło” i Towarzystwo Przyjaciół Dolnej Wisły, ss. 72**

Obok słowników kaszubskich i kociewskich musiał się w końcu pojawić słownik borowiacki. Jego pierwotna wersja powstała w 2005 roku. Teraz trafia do czytelników wersja poszerzona (blisko 1700 słów), a w dodatku opatrzona materiałami uzupełniającymi – artykułem M. Pająkowskiej-Kensik o gwarze borowiackiej na tle innych dialektów Pomorza, zestawem borowiackich powiedzonek oraz próbkami kilku borowiackich dialogów, dykteryjek.

***Nieznane Kaszuby. Co je nót wiedzec ò Kaszëbach*, tekst Łukasz Grzędzicki, Marek Adamkiewicz, Artur Jabłoński, Iwona Joć, Gdańsk 2007, wyd. Zarząd Główny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, ss. 32**

Książeczka bogato ilustrowana, wydana na okoliczność imprezy prezentującej Kaszubów i Kaszuby w Warszawie pod tym samym tytułem. Autorzy piszą o historii Kaszubów, dając stosowne kalendarium, przedstawiają kaszubskie symbole (stolice, herb, flagę, hymn), przedstawiają kaszubską literaturę i omawiają specyfikę kaszubskiego języka. Wreszcie prezentują najważniejsze instytucje kaszubskie (choć szkoda, że nie ma tu informacji o Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej). Jest też fragment o kaszubskiej sztuce ludowej, obrzędach, kuchni itd.

Władysław Szulist, *Towards heights of Polishness Kashubian identity and true scholarship*, Gdansk 2007, nakładem autora, ss. 66, 8 nlb

Książka składa się z siedmiu szkiców (w tym dwa w języku polskim) oraz bibliografii autora za lata 2006–2007. Szkice mają charakter biograficzny, a otwiera je artykuł o biskupie gdańskim Carlu Marii Spletcie i jego stosunku do ruchu oporu i zaangażowania weń księży. Są też szkice o profesorostwie Barbarze i Zygmuncie Szultkach ze Słupska, o ks. Kazimierzu Raepkem i krakowskim historyku pomorskiej okupacji Leonie Lubeckim.

Thomas Urban, *Utracone ojczyzny. Wypędzenia Niemców i Polaków w XX wieku*, Warszawa 2007, wyd. Czytelnik, ss. 224

Dialog polsko-niemiecki ciągle rozbija się o rafy wysiedleń i postaw wysiedlonych. Niemiecki historyk i publicysta T. Urban, autor kilku prac poświęconych Polsce, postanowił zmierzyć się z tym problemem, ale pokazał go w szerokim kontekście historycznym, zaczynając od sławnych rugów pruskich. Potem opisuje sytuację mniejszości niemieckiej w Polsce w okresie międzywojennym, Akcją Polską w 1938 r., która skutkowałą wypędzeniem Żydów pochodzących z Polski i z Niemiec. W kolejnym rozdziale autor pisze o wysiedleniach wojennych z Kraju Warty, o sytuacji na Zamojszczyźnie, o wysiedleniach po upadku powstania warszawskiego, o ustaleniach Wielkiej Trójki w sprawie powojennych losów Niemców. I dopiero na tym tle przedstawia przejęcie niemieckich prowincji wschodnich i wypędzenia oraz wysiedlenia Niemców. Ale opisuje też wysiedlenia Polaków z Kresów. Na koniec przedstawia meandry polskich dyskusji wokół wysiedleń Niemców. Całość kończy bibliografia i indeks nazwisk.

Roman Apolinary Regliński, *Kartuzy – krajobrazy i zabytki. Ilustrowany przewodnik turystyczny*, Kartuzy 2007, wyd. Wydawnictwo Nowator, ss. 335+10 nlb

Myślę, że podtytuł jest nieco mylący, bowiem ta książka jest chyba czymś więcej niż tylko przewodnikiem, choć oczywiście są tu informacje użytkowe, ważne dla turysty odwiedzającego serce Kaszub. Autor w czterech częściach prezentuje walory krajobrazowe Kartuz, zabytki sakralne i zabytki architektury świeckiej. Ale dodaje też dział ze szkicami biograficznymi osób zasłużonych dla Kartuz, wykaz literatury, słowniczek trudniejszych wyrazów. O walorach książki świadczy jednak nie tylko tekst, ale także – a może przede wszystkim – warstwa ilustracyjna. Wiele tu zdjęć i fotogramów nie tylko współczesnych, ale dawnych, dzięki czemu możemy poznać nie tylko obecne oblicze miasta, ale zmiany jego kulturowego oblicza.

Maria Ollick, *Maltach i grapa. Tradycja, specjały kuchni i inne ciekawostki z Borów Tucholskich, Tuchola 2007, wyd. Miejska Biblioteka Publiczna w Tucholi, ss. 207*

Gdyby ktoś sądził, że to książka kucharska, to się myli, choć jest tu cały obszerny rozdział tejże kuchni poświęcony. Ale oprócz tego są tu podstawowe informacje o Borach Tucholskich – nazwie, terytorium, o ludności, życiu codziennym, ubiorze, obrzędach, przysłowiach, przyśpiewkach... Są legendy, opowiadania, ciekawostki. Jednym słowem to przykład swoistej mieszanki bedekera, podręcznika do nauki wiedzy o regionie, książki kucharskiej, opracowania etnograficznego itd. A przy tym rzecz ta została znakomicie zilustrowana, opatrzona słowniczkiem terminów i słów borowiackich i wreszcie podstawową literaturą.

Kaszubi w PRL, praca zbiorowa, Gdańsk 2007, wyd. Zarząd Główny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, ss. 175

Książka zawiera materiały z sesji zorganizowanej wspólnie przez ZK-P i IPN w kwietniu 2007 roku. Zamieszczono tu siedem szkiców, m.in. Bogdana Chrzanowskiego o specyfice okupacji na Pomorzu, Sylwii Bykowskiej o rehabilitacji Kaszubów i Pomorzan po wojnie, Andrzeja Gąsiorowskiego o rozpracowywaniu przez UB i SB środowiska dawnych Gryfowców oraz Alicji Paczoski-Hauke o działaniach tychże służb przeciwko działaczom kaszubskim.

Twarze Drzeżdżona, red. Renata Mistrz, Gdańsk 2007, wyd. Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, Centrum Edukacji nauczycieli w Gdańsku, ss. 160

Książka ukazała się na sierpniową konferencję dotyczącą życia i twórczości Jana Drzeżdżona. Znalazły się tu m.in. wybrane teksty tego pisarza poświęcone kwestiom etnicznym, pedagogicznym i literackim, opracowania poświęcone Drzeżdżonowi i jego twórczości, interpretacje jego utworów, wspomnienia nauczycieli, wybrana bibliografia prac Drzeżdżona i opracowań jemu poświęconych. Jest to w sumie kolejny ciekawy i ważny przyczynek do przyszłej naukowej monografii poświęconej jednemu z najciekawszych twórców kaszubskich.

Wiktor Pepliński, *Gdańskie i pomorskie media po 1989 roku. Wybór szkiców i esejów z lat 1991–2002, Gdańsk 2001, wyd. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 163*

Zbiór prac najlepszego medioznawcy pomorskiego. Znajdziemy tu m.in. teksty dotyczące transformacji prasy gdańskiej i kontrowersji jej towarzyszących (choć to nie tak dawno, jakże wiele faktów już zostało zapomnianych), o obecności

kapitału zagranicznego w pomorskich mediach, o zmianach funkcjonowania zawodu dziennikarskiego itd. Ważnym uzupełnieniem jest zamieszczona na końcu bibliografia prac autora poświęconych prasie pomorskiej. Znalazły się tu także reprodukcje stron tytułowych prasy pomorskiej, także tej podziemnej.

Barbara Szczepuła, *Dziadek w Wehrmachcie*, Gdańsk 2007, wydawnictwo słowo/obraz/ terytoria, ss. 155

Właściwie na Pomorzu nic nie trzeba by tu dodawać... Książka zrodziła się jako pokłosie cyklu artykułów na łamach „Dziennika Bałtyckiego”, gdzie autorka najpierw przedstawiła losy rodziny dziadka Donalda Tuska. A później ruszyła fala reportaży, wspomnień, listów. Pomorzanie postanowili opowiedzieć o swoim skomplikowanym losie. A autorka im to ułatwiła.

Przemysław Pragert, *Herbarz szlachty kaszubskiej*, t. 2, Gdańsk 2007, Wydawnictwo BiT, ss. 375

Drugi tom jednej z głośniejszych publikacji na Kaszubach w ostatnim czasie. Na fali rosnącego zainteresowania przeszłości rodzin na Kaszubach i Pomorzu, szczególnie zaś w obliczu mody na poszukiwania szlacheckich korzeni, książka ta z pewnością spotka się z ciepłym przyjęciem. Składa się ona z trzech części. W pierwszej autor przedstawia poszczególne rodziny i wyjaśnia problemy z ich herbami. W drugiej znalazły się plastyczne obrazy, przedstawienia tychże herbów i ich różnych wariantów. A część trzecia to indeksy – wizerunków herbów, nazw osobowych i nazw geograficznych.

Roman Niemczyk, *Zarys dziejów Pomorza Nadwiślańskiego do połowy XIV wieku*, Toruń 2007, Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 151

Próba popularnego wykładu dziejów Pomorza do początków panowania krzyżackiego. Autor zaczyna od najdawniejszych śladów przeszłości na tej ziemi, potem omawia misję św. Wojciecha i jej skutki, przedstawia dynastię gdańską. Osobno omawia dzieje Lubiszewa, lokalizację *Zantyra*, rolę klasztorów, powstanie miast, stosunki z Prusami i zabór Pomorza przez Krzyżaków. W sumie nie jest to więc właściwy wykład historii Pomorza w średniowieczu w porządku chronologiczno-problemowym, a raczej zbiór szkiców i rozpraw poświęconych wybranym problemom.

Arkadiusz Modrzejewski, *Kościerzyna w procesie współczesnych przemian kulturowo-cywilizacyjnych*, Toruń 2006, wyd. Europejskie Centrum Edukacyjne, ss. 282

W czterech rozdziałach autor omawia kolejno czynniki kształtujące tożsamość kulturową miasta, funkcjonowanie instytucji publicznych (od samorządu, przez partie, media, po organizacje społeczne), ład ekonomiczny w warunkach przemian ustrojowych oraz postawy i wartości mieszkańców Kościerzyny (tradycje i obyczaje, praktyki religijne, więzi społeczne). Na końcu umieszczono bibliografię i indeks osób.